

PERE VALLRIBERA I PUIG

L'HOSPITAL D'OLESA DE BONESVALLS

Actes III Congrés d'Història de la Medicina Catalana.

Lleida, 1981. vol. III.

L'HOSPITAL D'OLESA DE BONESVALLS

PERE VALLRIBERA I PUIG

L'història de l'Hospital d'Olesa de Bonesvalls, que hem tingut oportunitat de seguir gràcies a documentació escrita quasi bé des de la seva fundació en el segle XIII, és un exemple importantíssim -únic o molt poc freqüent- d'una institució medieval que ha anat complint la seva missió durant un temps molt llarg, segles, fins pràcticament els nostres dies.

És, doncs, un cas excepcional, l'estudi del qual ens aportarà dades molt interessants, i no solament des del punt de vista mèdic, sinó també històric, social, toponímic, etc., d'un període de temps tan dilatat. Hi podem veure, en relació a la història de la Medicina Catalana -el nostre objectiu- sis segles de vida hospitalària.

El concepte d'hospital que tenim actualment s'origina en l'Alta Edat Mitjana. Des de que els àrabs deixen la nostra terra fins ben entrat el segle XII la medicina fou una activitat exercida d'una manera quasi bé exclusiva en els monestirs, pels mateixos religiosos. En aquest moment, podem dir que, la medicina monàstica és l'única existent: els monestirs, i sobre tot els de l'Orde de sant Benet, es van constituïnt com els primers reductes de la nostra cultura i arriben a ésser els únics focus culturals de l'època, els refugis de tot el pensament filosòfic i científic medievals. En ells hi ha, ben agermanats, la vida religiosa i l'oració amb el treball intel·lectual i manual.

En el monestir hi trobem ja un "scriptorium", on els monjos es dediquen a l'estudi, on retroben la vella cultura greco-latina, i on, mercès a la seva labor de copistes i traductors, creen les primeres biblioteques.

Aquest treball de conservació i transcripció dels antics manuscrits és el fonament de la nostra cultura, i el mitjà de generalitzar-la. La transcripció de llibres era una ocupació habitual en la vida del monestir: "per la conservació d'aquests tresors es destina en tots els monestirs un lloc preeminent que hom anomenarà "Biblioteca". Aquesta estava dividida en tres parts segons el contingut dels seus llibres: hi havia la biblioteca pròpiament dita on s'hi servava el fons general de llibres; el "scriptorium" contenia els llibres de consulta que més sovint eren usats, i en molts llocs aquí s'hi executava el treball literari; i per fi hi havia la "Selecta" on s'hi guardava gelosament i gairabé religiosament els manuscrits més preciosos que la Biblioteca posseïa" (1).

A casa nostra, a Ripoll, ja al segle X els monjos es dediquen a aquests estudis, assimilant el patrimoni que ens han deixat els àrabs, veritables transmissors de l'antiga cultura clàssica.

A la mort de l'abat Oliba, el 1046, hi trobem una biblioteca de 246 títols, molts d'ells copiats i reproduïts al mateix Ripoll. Hi destacaven llibres de ciències -entre les quals la medicina-, d'història, de dret i de literatura (2). Beer, el gran historiador

austríac, posa Ripoll entre les biblioteques més importants de l'Europa del seu temps (3).

En el monestir hi trobem també sempre un "infirmarium", on són recollits pobres i malalts. Ni les regles ni cap estudi especialitzat no identifiquen cap monjo com a metge, però pel fet de la seva instrucció, per l'estudi dels llibres de la biblioteca monacal, el monjo és reconegut com a única persona apta per a actuar com a metge. Efectivament, exerceix una medicina de primer de manera empírica, però més endavant donant un caràcter cada vegada més científic a la seva pràctica. Alguns monjos, potser més interessats en l'estudi i la curació de les malalties, arriben a ser coneguts i sol·licitats inclús fora dels convents.

Aquests estudis porten el coneixement d'una terapèutica i, dintre d'ella és molt important la Botànica: aviat trobem en el monestir unes terres de conreu, uns horts on s'hi cultiven les plantes medicinals més conegudes, destinades a l'ús dels acollits.

Com a exemple de tot això, a l'acta de fundació de l'Abadia del Císter, a França, el 1094, es mana que el prior disposi d'un local adequat per a l'acolliment de 80 malalts, havent-se de recollir no solament religiosos, sinó també senyors i burgesos. Al seu hort, ademés, s'hi cultiven setze plantes medicinals.

Així mateix, en els dos monestirs cistercencs de Catalunya, Poblet i Santes Creus, al costat de l'entrada, s'hi troba un "hospital de pobres". Aquí s'hi reconeix l'antiga triada: tomba-monestir-hospital.

Aquestes primitives infermeries són l'antecedent pròxim de l'hospital segons el nostre concepte de lloc religiós i de caritat, i continuarà essent-ho fins que, a partir dels segles XII i XIII s'anirà independitzant de l'Església. L'hospital surt, doncs, com a una necessitat de l'època, de tipus social, i amb aquest caràcter d'institució filantròpica, com a establiment de caritat (4). S'ha dit que l'hospital és un llegat del cristianisme, que ha mantingut immutable a través dels temps les seves normes fonamentals d'ajuda al pobre i a la necessitat (5).

Podríem parlar d'uns antecedents remots de la institució hospitalària citant breument l'existència, en temps clàssics, de llocs d'acolliment dels pelegrins que acudien a santuaris o temples dedicats a les divinitats. Més endavant, a l'Europa oriental, hi ha cases de pelegrins i inclús es parla de l'existència "d'un gran establiment per a malalts", veritable hospital, fundat per Benet el Gran a Cesarea, l'any 370. Entre nosaltres, el Bisbe Masona fundà en ple imperi visigòtic -l'any 580- un hospital a Mèrida.

Però deixant de banda aquests possibles precedents, creiem que el concepte d'hospital, tal com ens ha arribat a nosaltres, és més modern i neix juntament amb la medicina monacal. Els antics centres que hem citat "mai no arribaren a aconseguir en el seu temps la preponderància social ni la importància que adquiriren en els últims segles de l'Edat Mitjana. La necessitat de socórrer als desgraciats i la compassió en el dolor aliè és una idea purament cristiana que, al ser posada a la pràctica, origina assils i hospitals... a mida que avança el temps aquests es multipliquen fins a arribar a constituir un veritable moviment d'importància social" (6).

Aquest concepte religiós es demostra en el fet de que ja des de la seva institució l'hospital depèn, per dret, del Bisbe, i "tots els camps i boscos, així com les rendes que comporten -indispensables per a la subsistència de l'establiment- perteneixen en la seva totalitat a

"Església" (7).

A partir del segle XIII, com ja hem indicat abans, l'hospital inicia una progressiva transformació, s'independitza de l'Església i va evolucionant fins a esdevenir una institució laica.

Aquesta evolució la fa en diversos sentits. En primer lloc hi ha el procés progressiu que d'ésser un establiment de caritat cristiana, portarà a l'hospital a constituir un centre laic on es cuida al malalt, però també se l'observa i se l'estudia, i a la vegada es dona una formació científica als metges. En aquestes institucions, tan llunyanes a nosaltres, hi trobem la base dels actuals hospitals i clíniques universitàries. Degut a aquesta evolució es van construir hospitals urbans que, juntament amb la creació de les Universitats, omplen aquestes necessitats docents, i que es van separant cada vegada més dels religiosos; i també progressivament van essent més nombroses les persones laiques que exerceixen la medicina i la seva docència, donant-se massivament la incorporació de jueus i mozàrabs, molts d'ells metges importants.

Una segona evolució la constitueix la conversió de les infermeries monacals on són recollits malalts i pobres de la pròpia comunitat, en institucions obertes, on allotgen, a més, a tothom qui hi acut, pobres o rics, pelegrins o simples vianants. I així neixen els hospitals-refugi. De mica en mica van essent construïts en gran nombre, sobre tot en camins molt transitats que travessen passos difícils, colls de muntanya o llocs deserts i perillosos. Aquests hospitals-refugi continuen essent regits per eclesiàstics, mantenint així més temps el concepte d'ajuda al pobre i al desvalgut.

Coexisteixen, doncs, durant un temps, com a centres d'assistència mèdica, els recintes conventuals o monàstics -que aniran desapareixent durant els dos segles següents-, els hospitals urbans, amb un nou concepte, més modern, de l'exercici de la medicina -que donaran lloc als nostres hospitals i clíniques univesitàries actuals-, i els hospitals-refugi, per pobres i vianants. Aquests últims mantindran la vigència del concepte de caritat als malalts i vianants fins que, a partir del segle XV, amb els nous corrents del Renaixement de reforma hospitalària, aniran desapareixent. Totes aquestes consideracions són destinades a ressaltar l'existència tan dilatada, de l'Hospital d'Olesa de Bonesvalls, la característica del qual com a hospital-refugi s'ha anat mantenint, exercint la seva funció pràcticament fins al nostre segle.

Proves d'aquesta supervivència ho són documents tan moderns com una declaració d'"Establecimiento particular" (Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona, 10 de Noviembre de 1860) que diu textualment: "Siendo establecimiento particular de Beneficencia el Hospital de Olesa, sus montes no se hallan sometidos al régimen de las Ordenanzas".

Així mateix, del 1879 trobem una nota manuscrita en la que es diu que: "...el edificio que dicen servía de hospital, continúa dándose en él hospitalidad a los pobres transeuntes, habiendo días que se acojen más de 20" (8).

Fundació de l'Hospital

L'Hospital d'Olesa de Bonesvalls fou fundat a l'antic camí, molt

transitat, que anava de Barcelona a Vilafranca del Penedès per Sant Boi de Llobregat, amb la difícil travessia del massís del Garraf.

L'emplaçament triat correspon a la parròquia de Sant Joan de Bonesvalls, petit poble situat al començament de la depressió del Penedès, en ple massís del Garraf, i voltat de muntanyes: el Puig Bernat, de 606 m. d'alçada, el Montau, de 653 m., el coll d'Estetes i la Serra de Riés. És un terreny molt accidentat, cobert de boscos i garrigues, i en temps de la fundació de l'Hospital era un pas difícil i perillós.

L'Hospital comença les seves activitats a l'acabament del segle XIII, i manté la seva vida activa fins que a finals del XVIII es construeix un nou camí que va de Barcelona a Vilafranca del Penedès a través de l'Ordal, per on actualment hi transcorre la carretera nacional. A partir d'aquest moment va perdent importància.

L'emplaçament i l'erecció de l'Hospital es deuen al testament del noble Guillem de Cervelló, gran figura del regnat de Jaume I, amic de sant Raimon de Penyafort, a qui cita en el testament manifestant que se segueixin els seus consells: "*ad consillium et cogitum fratris Raymundi Penyaforti*". A la seva mort deixà el patrimoni als seus dos fills, Alemany de Cervelló, mort prematurament abans del 1300, i Guerau, capità a les ordres de Pere II, que fou qui feu construir l'edifici de l'Hospital.

Hem trobat diverses còpies del testament de Guillem de Cervelló. En una d'elles consta: "*Y havent trobat lo testament de Guillem de Cervelló fet als quatre de las kalendas del any 1262...*".

Una altra de les còpies explica la fundació de l'Hospital seguint el mateix testament: "*Hoc Hospitale fuit ordinatum... per Guillelmum Cervillione, Dominum castri de Cervillione... cum suo testamento quarto, nonas junii 1262... volens qd. dicto Hospitali recipiantur et proventur Pauperes Jesuchristi, Peregrini et transeuntes et procique ac diligentum Fratres Minores et Paredicadores...*".

Però la còpia més completa és una acta notarial del 1318, avalada posteriorment per altres signatures notariales el 21 de desembre de 1686. D'ella ens valem sobretot i hi llegim: "*...volo et mando quod fiat unum hospitale in termino de Aulesia de Begas iuxta viam publicam in loco qui dicitur Pelegri de Aulesia cui hospitali asigno et dono locum de Aulesia cum omnibus terminis... in quo hospitali volo et mando quod recipiantur et procurentur Pauperes Jesuchristi et Peregrini et viatores et specialiter fratres minores et Praedicadores...*".

A l'acabament d'aquesta còpia notarial hi ha escrit a mà, en èpoques més modernes, el següent: "*Es copia exacta del que se guarda en este archivo parroquial*" i la signatura José Pascual, Pbro. Párroco. Sabem que, efectivament Josep Pascual fou l'administrador de l'Hospital, com a Rector de la parròquia d'Olesa de Bonesvalls, a la segona meitat del segle XIX.

En el testament, seguint els corrents de l'època, es posa l'administració de l'Hospital en mans eclesiàstiques, nomenant Procurador al Prior de Sant Pau de Barcelona, i fent constar que en cas de refús d'aquest, es nomenés a l'Abat de Sant Cugat.

El testador, també com a procedir freqüent de l'època, deixa el llegat de l'Hospital per a la redempció de les possibles culpes i pecats seus i dels seus antecessors.

Poc temps després l'administració de l'Hospital passà directament al bisbat de Barcelona; en depenia ja a l'any 1328, i així continuà

fins als nostres dies. El representant directe del Bisbe de Barcelona ha estat pràcticament sempre el rector d'Olesa de Bonesvalls, excepte en curts períodes de temps en que ho fou el de Vallirana.

Guerau de Cervelló, fill del testador, ordenà l'edificació de l'Hospital, que fou molt ràpida, ja que sabem que poc després, el 1285, hi sojornà Pere II el Gran, uns dies abans de la seva mort a Vilafranca. Bernat Desclot, en la seva Crònica ens conta així l'estada del Rei a l'Hospital: "E un día, com ell se fo partit de Barcelona, e tenia son dret cami e hac cavalcat tro a tres o quatre llehües, senti's tan fort agreujat de sa malaltia, que anc no hac poder d'anar mes avant ans hac a romanir, las, e ujat e fort afeblit, a un lloc que es tro a quatre llegües de Barcelona, per nom l'Espital d'En Guerau de Cervello, e aqui hagueren-lo a portar homens en bastiment de fusta tro fo a una sua vila que es en mig lloc entre Barcelona e Tarragona, e la vila aquella es apellada Vilafranca del Penedes" (9).

Més endavant, en 1297, Guerau vengué la Baronia de Cervelló al rei Jaume II, i l'Hospital ja tenia una vida activa. Així, veiem que Jaume II "li treu contribucions a Guerau de Cervelló, fill del testador, qui va alsar las parets de l'Hospital quan prenat del castell de Cervelló no parà fins a ferli vendre, donantli per preu las vilas de S. Vicents dels Horts, Santa Coloma, Torrelles, Palma, Pallejà y altres, com també 3000 sous, y exceptuà de dita venda l'Hospital anomenat de Bonesvalls ab los soldats y dominacions"; "dit Guerau tot lo prendit ho franch alodi".

Tot això ho trobem corroborat en un altre manuscrit: "...ubi etiam notatur quod in Regio Archivo ac in Registro Regis Jacobi I ab anno 1262 al 1265 fol. 23 est cofirmatio Regia dicti Hospitalii: Geraldus de Cervello vendidit Regi Jacobo secundo Castrum de Cervello cum populii ejusdem, exceptis Hospitali de Bonesvalls, et quadra de Vallirana, et Villa per diem septimo Idus Martii 1297".

Aquest testament, perfectament conegut i estudiat, explica, doncs, l'origen de l'Hospital. No obstant, hem trobat un escrit molt curiós en el que es dóna una altre versió. A títol anecdòtic en parlarem breument, tot resumint-lo. Es titula "Reseña historia sobre la fundación del hospital de Olesa de Bonesvalls" i porta com a subtítol "Asesinato del Exmo. Sr. D. Berenguer de Vilademuls, Arzobispo de Tarragona, por su sobrino D. Guillermo Ramón de Moncada en el lugar llamado Pla de Matabous".

El manuscrit relata aquest assassinat, i que, al tenir-ne notícia el Papa Celestí III envià una Butlla al Capítol de Tarragona, el 17 de juny de 1194, amb l'excomunió de Ramon de Moncada. Aquest, poc temps després anà a Roma a implorar clemència i el Papa regnant aleshores, Inocenci III -que arribà a la Tiara papal el 8 de gener de 1198- el perdonà.

I textualment diu el manuscrit: "Se cree que cumplió valerosamente la penitencia, siéndole en parte conmutada en obras pías y benéficas, siendo algunas de ellas la fundación del Hospital de Olesa de Bonesvalls, lindante con el lugar del crimen".

No hem pogut comprovar cap altre dada en aquest sentit, ni hem trobat cap més referència al fet. El manuscrit del qual parlem no porta data, però és bastant modern. No sabem tampoc si és possible que existís alguna institució benèfica anterior a la fundació de Guillem de Cervelló i que s'hagués aprofitat el lloc on ja hi hauria hagut algún altre edifici benèfic. Pensem, més aviat, que es tracta d'una confusió amb un fet, llegendari o històric, ocorregut en 1194,

en el que, efectivament es portà a terme l'assassinat de Berenguer de Vilademuis pel seu nebot, Guillem Ramon de Montcada, però localitzat al lloc que actualment és el Masrampinyo, passat el coll de Montcada. Aquest fet ha estat ben estudiat per COLL i ALENTORN (10).

Deixant apart aquest problema, la realitat és que l'Hospital d'Olesa de Bonesvalls ja estava en funcionament a les darreries del segle XIII. L'edifici de l'Hospital era emplaçat dins d'un recinte fortificat voltat d'una muralla de contorn irregularment quadrangular, amb nombrosos merlets de petit tamany. Al mig del recinte i a un costat de l'edifici hi ha una torre de l'Homenatge. Aquesta torre la trobem en quasi bé totes les fortificacions medievals; en principi tenia funcions defensives, però ben aviat passà a ser la part més luxosa del castell, prenent llavors el nom de Torre Mestra o de l'Homenatge. Era la més alta i en ella l'alcaid jurava defensar i guardar la fortificació per al seu senyor. Hem trobat un manuscrit en que es mana que els dies en què es pagaran els censos a l'Hospital "todos prestarán un vasallaje en la Torre del Homenage, que se alzó en el edificio del Hospital a voluntad del Sr. Conde (Guillem de Cervelló)".

L'obra de l'Hospital, ordenada, com hem dit, per Guerau de Cervelló a les darreries del segle XIII, és de transició del romànic al gòtic, però durant el transcurs de tants anys de la seva existència, ha estat repetidament reformada, sobre tot en els segles XVI i XVII.

Anexa a l'Hospital, en un angle de la muralla, hi ha una petita capella, dedicada a santa Maria de l'Anunciació, obra del segle XV. Contenia unes notables pintures murals, que foren destruïdes el 1936.

Per conèixer la distribució de l'edifici de l'Hospital ens ha sigut molt útil l'estudi de diversos inventaris, alguns amb firma notarial; durant el transcurs dels anys aquesta distribució no ha variat mai. En una acta notarial de 1874 hi trobem:

"Inventario de tots los mobles y efectes que hi ha en la Capella y Casa del Hospital de Olesa de Bonesvalls format en lo juliol de 1831". I hi consta el següent: "Capella - Sala Gran de la casa - Quarto nº 1 - Quarto nº 2 - Antesala y quarto del Señor - Quarto del corredor - Cuyna - Rebost - Pastador - Selle - Quarto de Pelegrins malalts - Botiga del oli". Hi ha, ademés, un inventari de roba i d'objectes diversos.

El "Quarto de Pelegrins malalts" contenia: "Un llit de peu de gall - Un altre llit del mateix - Dos marfegas - Dos coxins llargs de tela amb llana - Dos matalassos de llana usats - Tres flasadas llana nova y dos usades - Un Sancristo - Dos cadiras - Una flasada molt dolenta - Dos banquets de fusta de Pi - Quatre banchs de Pi".

Entre els escrits pertanyents a l'Hospital hi hem trobat també alguns plànols, dibuixats en distintes èpoques i que conserven sempre la mateixa distribució de les sales de la casa i del terreny de l'edifici. Fora de l'A.D.B. ho hem pogut comprobar en "L'Arquitectura Romànica a Catalunya", obra capdal de PUIG i CADAVALCH (11); en CARDONER i PLANAS (que reproduïxen la mateixa reconstrucció ideal de l'Hospital) (12), i en un llibre de l'alemany DIETER JETTER, on l'Hospital d'Olesa hi és ben estudiat (13).

Vida de l'Hospital

Podem seguir la vida mèdica i assistencial de l'Hospital

mitjançant l'estudi de diversos Reglaments que es conserven -que van variant al llarg dels anys- i l'estudi de les obligacions de l'"Hospitaler", l'existència del qual ja ve especificada, i també les seves funcions, des de la fundació de l'Hospital. És l'encarregat de l'administració interna i de l'atenció de tots els acollits. En algun d'aquests reglaments se'l nomena també "Infermer".

L'hospitaler havia d'ésser un home casat, de bons costums, de recta consciència, pietós, calla que visqués al mateix Hospital amb la seva família, i que no acceptés cap altre treball. A canvi, rebia un sou i tenia un espai de terra per a conrear i per a la pastura dels animals de la seva propietat, sense pagar cap delme.

Amb els temps, els reglaments hospitalaris van anar variant, però conservant sempre explícita la finalitat primordial, ja definida en el testament de Guillem de Cervelló, de l'acolliment de pobres, pelegrins i vianants, amb menció especial als Religiosos menors i de l'ordre de Predicadors. Sobre tot, a l'Hospital d'Olesa s'atenen als que van en trànsit de Barcelona a Vilafranca. Se'ls ajuda en el seu viatge i se'ls até, especialment si estan malalts, per portar-los a l'"Hospital de malalts" de Sant Boi -el més pròxim-, o a Barcelona. Alguna vegada se cita també l'acolliment als estudiants que estan de camí.

Textualment llegim: "El hospitaler te obligacio de rebre los Pobres malalts que l'egitimament son y benen del Hospital de Vilafranca, o dels altres paratges, y necessitan de passar al Hospital de Barcelona, y impendiis retenirlos.

Item deu recollir dits malalts y donarlos la deguda assistencia de bens propis del hospital y en poderse posar en camí deu transitar-los amb cavalcadura al hospital de St. Boy".

Està clar que quan cal s'ha d'avisar al metge. És a dir, l'assistència mèdica primària la deuria resoldre l'hospitaler amb la petita farmàcia de l'hospital, efectuant les cures més senzilles. En un dels reglaments consta que si l'hospitaler ja té l'obligació de cuidar als pobres, molt més la tindrà de cuidar bé als malalts que li portin, acollint-los a l'habitació assenyalada dins de l'Hospital, donant-els-hi tota classe d'auxilis, i no deixant-los sortir sense el permís del metge. Exactament es mana que quan a la casa hi haurà necessitat del metge o cirurgià, ja sigui per als pobres hostes o per a algun dels dependents de l'Hospital, l'hospitaler té l'obligació d'anar-lo a buscar amb cavalleria major, i tornar-lo després a casa seva, i així mateix, d'anar a buscar les medicines que es necessitin i no estiguin a la farmàcia de l'Hospital.

També està senyalat que la conducció dels malalts ha de ser feta per persones de tota confiança. El malalt deu ésser conduït per un infermer i a cavall fins l'Hospital de Sant Boi o el de Vilafranca, segons d'on sigui remès. Està manat, doncs, de tenir sempre a punt un bon cavall i un ase, per passar els malalts d'un lloc a l'altre: "para lo qual será de su cargo el mantener dos caballerías, una mayor y otra menor, decentemente guarnecidas".

Als malalts més greus se'ls tindrà a l'Hospital el temps necessari fins que estiguin en disposició de poder continuar el camí: "... i com sien per tenirse a cavall los ha de portar a ses costes al hospital de san boy...".

Un capítol molt interessant és l'atenció especial dedicada als expòsits, expressada específicament en els reglaments de l'Hospital. Ens ha estranyat la importància del nombre d'expòsits en trànsit, que

arriba al seu màxim durant els segles XVIII i XIX.

Ja en plena Edat Mitjana sabem que els expòsits eren donats a centres benèfics per evitar la seva mort per manca d'atenció. Suposem que molts d'aquests centres serien reconeguts com llocs adequats, i això faria que fossin en gran nombre els infants que hi portaven. I suposem que l'Hospital d'Olesa de Bonesvalls seria una institució molt adient per recollir els expòsits de tota la comarca del Penedès, per a ser portats a Barcelona, on, gràcies a la seva dependència del Bisbat, serien ingressats fàcilment i cuidats a centres benèfics.

No s'explica de cap més manera la gran afluència d'aquests expòsits a l'Hospital. Com exemple, citarem una relació de malalts i expòsits transeunts de l'any 1843, en la qual aquests tripliquen la xifra de malalts atesos; arriben a ser 117 els acollits.

El cert és que en diversos reglaments de l'Hospital s'especifica el tracte especial que han de rebre els expòsits, que seran acollits i traslladats amb la màxima cura i per persones especialitzades: "... executando lo mismo con los Expósitos, y celando que la conducción destes a otro hospital se haga por personas a quienes pueda confiarse para evitar el más leve descuido, que en estos infantes pueda acarrear fatales consecuencias".

Hi havia establert també un servei de dides. Aquest és un fet que causà estranyesa quan es descobrí en alguns hospitals medievals, però la seva existència queda justificada per aquesta afluència d'expòsits. Hem trobat, així mateix, i d'una època tan pròxima com és l'any 1843, un rebut pel qual una dida, Maria Milà, rep la quantitat de 22 lliures i 10 sous "per lo didatge de una criatura" per un any. I entre les obligacions de l'hospitaler hi consta també la de que "también recibirá de tránsito a los niños espositos para trasladantes al referido hospital de enfermos de San Boy dirigiéndoles inmediatamente de su arribo a la ama de leche que para esto estará siempre prevenida...".

Una altra activitat de l'Hospital és el repartiment d'almoines, que s'efectuà des de temps antics amb tots els pobres que arribaven a la casa, als qui se'ls donava pa, vi i caritat: "... ha de tenir en compte amb los pobres que passaran demanant hostiatim per amor de deus y amb qualsevol altra persona pobra que en la casa del hospital arribara, als quals ha de donar a quiscu dels quatre diners de charitat, ço es un dobler de pa, un diner de vi y un diner de companatge...".

El costum de repartir almoines es mantingué durant tota la vida de l'Hospital, però a vegades aquest repartiment es deuria fer abusi, ja que a més de fer-se als pobres també es donava almoina a tots els veïns d'Olesa que s'acollien a la caritat, suposem que en temps d'escassetat.

En aquest sentit existeixen diversos documents en que es lluita en contra d'aquest abús. En un escrit de 1775 s'ordena que "en dicho Hospital se hospeden en adelante los Pobres Enfermos y los Pasajeros y Peregrinos verdaderamente pobres, especialmente los Religiosos Dominicicos y Franciscanos, arreglando el alimento y trato que les sea correspondiente..." i que "No se dé más limosna a Mendigos ni vagos porque aquellos deben venir al Hospicio. Solo se admiten pobres...". Així mateix trobem escrit que "este estilo o mejor excesivo abuso extraño a los piadosos fines del Fundador..." referint-se a aquestes almoines, i també "El legado no es a los pobres de Olesa sino para la fundación de un Hospital".

En contraposició hi ha diversos documents amb súpliques al Bisbat de Barcelona de que aquesta almoïna no sigui suprimida. Citarem només el següent document:

"Los Regidores del Lugar y término de Olesa de Bonesvalls, con los Vecinos y Moradores del propio Lugar y término, con la más profunda Veneración que nos cabe, a los pies de V. S. Illma. exponemos: Que es y ha sido consuetud legitimamente prescrita y de tanto tiempo que no hay memoria de costumbres en contrario, hazerse limosna a los Pobres situados en este lugar y término de ocho en ocho días de un panecillo, una sardina salada y un flasquito de vino. Pero a los forasteros o Pelegrinos, es decir no situados en aquel parage, se les alargaba igual limosna en qualquier día que pasasen por aquel término, y la pidiesen y ahun más pingue en quanto a los que fuesen Estudiantes, o Pelegrinos, porque era triplicada la limosna, con el aditamento de alojamiento a cubierto...". I també trobem: "La limosna de estilo que reclaman los suscriptos es el Pan, Vino y Arengada que en tiempos pasados se dio no solamente a los Pobres de Olesa, si también a todas las Familias i Personas de aquel Pueblo i de su comarca sin distinción y de los Forasteros a quantos la pedian, fuesen Pobres o Ricos, Mendigos Vagos o Mal entretenidos".

Malgrat aquesta polèmica amb els veïns d'Olesa, tot indica que el costum del repartiment d'almoïnes subsistí a través del temps, i ho provenen documents tan moderns com una "Nota dels pobras que hi ha a lo lloch de Olesa de Bonas Valls que son de solemnitat y han de lliurar de limosnas", datada el 1778, i una relació de les almoïnes distribuïdes als veïns d'Olesa l'any 1868, el total de les quals és de 905 rals. És possible que les almoïnes es fessin, en els últims temps, en relació a les rendes que percebia l'Hospital, ja que en una nota del 1896 consta que "no había un céntimo para hacer limosna".

Administració de l'Hospital

Des de la seva fundació l'Hospital fou dotat d'unes terres i de llurs habitants, per la seva subsistència. En aquesta època de l'Alta Edat Mitjana, un 80% dels habitants del nostre país vivien dels productes del camp, però quasi bé mai no eren els propietaris de les terres que treballaven: un senyor feudal era el propietari que els hi arrendava, o bé eren els seus serfs o vassalls, adscrits a la terra. Per això, en el testament de Guillem de Cervelló es delimiten exactament les terres que pertanyen a l'Hospital, amb l'expressió dels arrendataris: "Dono el lloc d'Olesa amb tots els seus termes, i homes, i dones, amb els censos, diners...".

La documentació sobre l'administració de l'Hospital és abundantíssima. Hem trobat manuscrits de llibres de comptes del segle XIV fins a l'actualitat, amb documents originals o còpies de tots els períodes que ha viscut l'Hospital. Són particularment interessants dos llibres de comptes, dels anys 1397 i 1398, magníficament conservats.

L'Hospital vivia dels productes de l'explotació de les terres i els boscos que tenia arrendats, dels delmes o rendes que cobrava a cada arrendador, en espècies o en diners. Capítol important és també l'explotació de les pastures, que al llarg del temps ha estat causa de molts problemes, sobre tot amb els pastors de ramats ovins, però també d'"animals grans, ases, bous, cavalls". Problemes que també

plums que fou la signa et glonios
 per Johan Babayn go vnyma xpm
 des et mo d'jany lay stary d'
 pu penyoz et m. x. v. j. go d'jola
 una eta playa eta dya pu ozar
 garya ay ce admyndar e cogida
 et pual d'arada pu araya d' bones
 walls at d'oculle cler e apygar
 de lo molt bndict missi lo byba d'
 barona / Gu fite lo missivo e d'aro
 duo pto. /

D'anyer lo die de d'ellus o fou la
 beneyta signa o per jeta signa nyer eta p
 cosa et du pual p ce se bar fite
 nyens q' d'ora e alme b'p'p' capm any
 ny d'ay ce d'olla
 pu capm q'nyadaida
 pu capm any lo d'nyens afo
 pu capm any lo d'nyens
 pu capm any lo d'nyens

} pny d'byz
 } pny d'byz
 } pny d'byz
 } pny d'byz

d' d' jola — 3 any d' by.

sorgiren amb l'explotació de la llenya i el carbó dels denominats "boscós de tall" i "boscós del comú". Al principi hi havia molts contractes de paraula: "Als veïns sels deixava explotar els boscós i el carbó", però amb el temps l'Administració de l'Hospital assumeix la cura dels boscós, "els quals pensionaris en principi voluntàriament entregaven a l'Administrador una setena part de la llenya o del seu valor", però més endavant passà a "obligació formal".

Són interessantíssims, també, i molt abundants, els llibres que contenen els "Capbreus".

El capbreu era el registre dels drets, especialment emfiteútics, que es feien per evitar prescripcions. Emfiteusi és el contracte gràcies al qual el senyor dona a una altra persona -a qui s'anomena emfiteuta- el domini útil d'una propietat, perpètuament o a llarg termini, perquè sigui millorada, retenint el domini directe a canvi de rebre un cànon, pensió o cens, o altres prestacions (14).

En el capbreu s'anota, de manera abreviada i en períodes espaiats, les "confessions" o reconeixements fets per l'emfiteuta al senyor directe, amb la finalitat de conservar memòria o prova de la subsistència dels drets d'aquest senyor. El capbreu conté, doncs, les relacions de tots els bens afectats, llur situació, superfície i límits, els reconeixements dels drets de senyoria, de deutes, el pagament de censos atrassats, etc.

Els capbreus es feien mercès a la prerrogativa del senyor directe d'exigir aquests reconeixements de tots els seus drets per part de l'emfiteuta, per via judicial, la qual cosa es denominava "causa de capbreuació". Freqüentment, com en el cas de l'Hospital d'Olesa de Bonesvalls, els capbreus es feien generals entre diversos emfiteutes dependents d'un mateix senyor directe.

El primer capbreu que hem trobat, magníficament conservat, és de l'any 1590, fet davant del Notari de Vilafranca del Penedès, Pere Guasch. Hi consten els noms de tots els censalistas, amb les corresponents confessions. És curiós que el nombre d'emfiteutes no ha canviat massa al llarg dels anys: els contractes passen de pares a fills o hereus, és a dir, la llista d'arrendataris no ha variat substancialment, i fins temps ben recents hi trobem els mateixos cognoms. Això ho podem comprovar amb les llistes més modernes, com en una "Nota dels Sensalistas del Poble de Aulesa de Bonas-Valls a favor de la Mitra de Barcelona ab separació de lo que pagan anualment, com y també de la que deuen pagar en la present Cullita de 1816, en consideració dels atrasos feta gracia de dos anys per lo que ocuparen los francesos esta Provincia, en la inteligencia que no pagant en dita cullita lo que se expresará sera nula dita gracia y deura pagarse el total, tot inseguint lo conveni fet entre lo Apoderat de las vendas de la Mitra y dels Sensalistas". Hi segueix una relació de 41 censalistas, sensiblement igual, com deiem, que la del capbreu de 1590, quasi bé tres segles anterior.

Hi ha un gran nombre de manuscrits, llibres d'administració i capbreus de l'Hospital, des de la data de la seva fundació fins a temps moderns. En citarem alguns per ordre cronològic; això ens permetrà conèixer molts noms vinculats a la història de l'Hospital.

1397. Llibre de comptes.

1398. Llibre de comptes en que hi llegim: "Dilluns que fou la festa del glorios Sant Johan Baptista...24 dia del mes de juny any de la nat. de Ntre. Senyor 1398 Jo G. Sola...ad-

ministrador e regidor del Spital de santa Maria de bones valls alias Cervelló..."

1516. "Llibre de la administratio y comptes al Hospital de Cervello y parrochia de Sanct Joan de Bones Valls. Moreno de Borja, procurador de S.R. Señor Martín García, Bisbe de Barcelona".
- 1542-44. "Johan Porta, administrador y Llorens Vadell, collidor en poder del vicari de la parrochia mosen Anthoni Llorens".
1552. "Jacobus Cassador, Hospital de Bones Valls, vulgo nominati de Cervelló. Llorens Viader, canoni".
1564. "Joan Bruguera, administrador del Hospital den Servello, aplegador y collector de les rendes".
1574. "Compte donat per lo senyer en Llorens Vadell pagès de la parrochia de Sant Joan de Bones Valls alias Cervelló, aplegador y collector de les rendes del Hospital de Aulesa alias de Cervello de la dita parrochia de sant Joan de Bones Valls. Al S. Señor Antoni Jurdana, canonge de la seu de Barcelona. Adm. del Hospital per lo illm. y Rm. Señor don Martin Martinez del Villar per la gracia de Deu, bisbe de Barcelona...."
1590. "Capbreu de Olesa de Buenos Valles ante Pedro Guasch, Notari de Vilafranca. Miquel Torrel, prever Vicari perp² de la yglesia parrochial de san Baudili de Liobregat, administrador general del Hospital vulgarment dit de Cervelló del lloch de Olesa y de Vallirana".
1604. "Carrech de censals, salaris y altres que quiscun any fa lo Hospital de Aulesa".
1688. "Copia authentica del Capbreu de la Quadra y terme de Vallirana rebut en poder de Ioseph Llaurador, Nott. pub. del mun. de Barcelona".
- 1694-98. Llibre de Comptes.
1739. "Llibre de consuetuds. Illsim. Don Phelip de Aguado Bisbe de Barcelona".
1756. "Llibre de las Consuetuds, mobles, Entradas y de otras Cosas Expectans al Hospital de Olesa de Bonas-Valls alias de Cervelló, segons los Capbreus, y llevadors antichs manadas escriurer en lo present llibre per lo illm. D. Assensio Sales, Bisbe de Barcelona". Conté: "Nota dels costums - Estat del diner - Obligacions del Hospitaler - Nota de rendes - Salaris - Inventari de llochs - Drets de Bisita - Arrendaments - Entradas - Gastos - Descarrech de Inventari".

1776. "Compte dels diners, Grans y altres Fruits que lo infrascrit Jaume Mitjans, Hospitaler de Olesa ha rebut en tot lo any".
1778. "Lievador maior de Rentas y Libro Borrador de Cuentas del Administrador del Hospital de Olesa".
1842. Llibre de comptes, amb "Nota dels Censos Cobrats en lo any 1842: Biat - Mestall - Ordi - Oli - Gallinas - Dinés. Nota de las Parts que se han Cobrat dels Rabasas del Hospital en Gra en lo any 1842. Mestall - Fabas - Fabons - Guixas - Ciurons - Ordi".
1890. "Memoria sobre el estado actual de los bienes y rentas del Hospital sito en un punto por donde pasaba una concurrida vía que conducía desde el llano de Barcelona a Vilafranca y demás pueblos del Panadés".

Per últim, i com a curiositat, copiem alguns documents autèntics d'arrendament:

"A Daniel Torner, Comerciant ciutada de Barcelona: de tots los delmes o part dels delmes de vi i grans, de tota especie y de tots los Censos de blat, ordi y oli y las parts de diferents rabasses. Lo preu es de 3600 lliures; cada año 890 lliures; cada plazo de dos, 445 lliures".

"A Juan Rafecas Boser, de la vila de Vilafranca del Penedès, per 4 anys y 4 collitas, de 1776 a 1780".

"A favor de Joseph Marimon de Albanells, 4 anys, 1785-1789. Per preu per dit temps es 4595 lliures; cada año 1148 lliures 15 sous; cada medio año 574 lliures, 7 sous, 6 diners".

Hi ha nombrosos contractes d'aquesta naturalesa, fins arribar a finals del segle XIX, en que hi trobem un arrendament de tots els terrenys de l'Hospital al conegut magnat barceloní Manuel Girona. Hi llegim: "Escritura autorizada por el Ntº D. Luis Gonzaga Gurri. A los 12 de Julio de 1882 fueron arrendados al Ilmo. Sr. D. Manuel Girona la mayoría de los predios y censos de propiedad del Patronato particular del Hospital de dicho pueblo, y cedidos todos los créditos pendientes de cobro hasta 1881".

L'escriptura d'arrendament és "otorgada por el Exmo. e Ilmo. Sr. D. José Mº Urquinaona y Bidot, Obispo de la Diócesis de Barcelona como Patrono particular del Hospital de Olesa de Bonesvalls a favor del Exmo. Sr. D. Manuel Girona y Agrafel.

Tiempo: 10 años
2400 pts. anuales".

Bibliografia

1. RAMON i ARRUFAT, Dom Antoni. "L'Orde benedictina". Biblioteca Monàstica. Vol. VI. Monestir de Montserrat M. CM. XXV.
2. PLADEVALL, Antoni. "Els monestirs catalans". Ed. Destino. Barcelona, 1970.
3. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon. "L'Abat Oliba Bisbe de Vic i la seva època". 3ª edició. Ed. Aedos. Barcelona, 1962.
4. LAIN ENTRALGO, Pedro. "El médico y el enfermo". Ed. Guadarrama. Madrid, 1968.
5. INGLIS, Brian. "Historia de la Medicina". Ed. Grijalbo. Barcelona, 1968.
6. SOMOLINOS D'ARDOIS, Germán. "Historia de la Medicina". Ed. Por-maca. México, 1964.
7. LAIN ENTRALGO. "Historia Universal de la Medicina". Vol. 3. Ed. Salvat. Barcelona, 1972.
8. ARXIU DIOCESSÀ DE BARCELONA. "Mensa Episcopal" Títol XXII. Hospital d'Olesa de Bonesvalls.
Totes les cites textuais que aniran apareixent són de l'A.D.B., excepte quan fem constar una font diferent.
9. DESCLOT, Bernat. Llibre del Rei Pere. "Les quatre grans cròniques". A cura de Ferran Soldevila. Ed. Selecta. Barcelona, 1971.
10. COLL i ALENTORN, Miquel. "La llegenda de Guillem Ramon de Montcada". Ed. Aymà. Barcelonà, 1958.
11. PUIG y CADAFALCH, J.; FALGUERA, A. de; GODAY, J.: "L'Arquitectura romànica a Catalunya". Publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans.
12. CARDONER i PLANAS, Antoni. "Història de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479)". Ed. Scientia, Barcelona, 1973.
13. JETTER, Dieter. "Spanien von den Anfängen bis um 1500. Geschichte des Hospitals, IV". Wiesbaden, F. Steiner, 1980.
14. CAMPS i ARBOIX, Joaquim de. "Història de l'Agricultura catalana". Ed. Taber. Barcelona, 1969.